

ולעשות, ואם לאו אינו חש לתורתו וכו' עיי"ש.
(שם ע"ב).

לְעוֹלָם יִהְיֶה אָדָם יֹרֵא שָׁמַיִם

לְעוֹלָם יִהְיֶה אָדָם יֹרֵא שָׁמַיִם כסתר ובגלוי (תנא דבי אליהו רבא פכ"א), אשרי מי שישים כל דבריו ודרכיו לשמים, לעולם יהיו עיניך ולבך אצל בוראך כדי שתנצל מכל מיני חטא ועוון.

לְעוֹלָם יִהְיֶה אָדָם יֹרֵא שָׁמַיִם על לבך ובראשך ונגד עיניך, ואל תסירם מעיניך אפילו רגע אחד. (שערי קדושה למהר"ר חלק ב' השער הב').

לְעוֹלָם יִהְיֶה אָדָם יֹרֵא שָׁמַיִם אל יליזו מעיניך יום המיתה ויום הקבר ויום הדין הגדול כאילו אתה רואה אותה, וכאילו אתה עומד בו, וכאילו אתה נכנס לדין, כדי שלא יעלו על לבך דברי הרהורים של חטא, שכל איבריך מעידים בך ועל כרחק אתה עתיד ליתן דין וחשבון. (שם).

פרק ג'

סגולות ליראת שמים

העתק מספר שמע ישראל ח"ב עמוד מ"ו.

(א) **מכתבי האריז"ל**, להסתכל תמיד לשמים.

(ב) **להסתכל** בציצית (סידור הר"ש).

(ג) **לומר** פרשת היראה בתפילין דר"ת (סידור הר"ש ובר"ח שער היראה פט"ו).

(ד) **ללמוד** בתפילין דר"ת (שם).

(ה) **להיות מצוי** בביהכ"נ וביהמ"ד (ראשית חכמה שם פט"ו).

(ו) **להיות שומר** פיו ולשונו ולסור מרע ולעשות טוב ולבקש שלום (שם, ועי' בספר מג"א פרשת צו).

(ז) **ליזהר** לקיים מצות עשה של מפני שיבה תקום (עי' במצווה ועושה ח"ב במצות מפני שיבה תקום).

(ח) **ליתן מעשר** (נחל קדומים פרשת קדושים ובני יששכר לסיון מאמר ה').

(ט) **לצייר** בשכלו אותיות הוי' ב"ה בניקוד יראה (סידור הנ"ל ועי' רמ"א אר"ח ריש סימן א' ובאה"ט שם).

(י) **לעסוק** בתורה בתמידות (ר"ח שם).

(יא) **להיות עניו** ושפל רוח (עי' במשנה סוף סוטה, ובאגרת הרמב"ן ז"ל, ובלקוטי רמ"ל, ובקדושת יו"ט פרשת בחקותי).

(יב) **להחזיק** בביתו ספרי הרמב"ם (מדרש פנחס).

(יג) **להיות מתמיד** בלימוד טוש"ע ובית יוסף (דברי יצחק בשם הגה"ק הר"ש מבעלזא זי"ע). [נכתב שם שהרה"ק מהר"ש מבעלזא זי"ע אמר שכל היראת שמים שלו נשפע עליו מחמת התמדתו בלימוד הטורים עם פירוש בית יוסף, ובפרטות בלמדו טור אר"ח היה שואב יראת שמים במדה גדושה].

(יד) **לישא** מהבית לחוץ ולשפוך הכלי עם מימי הרחיצה מנט"י שחרית (שם).

(טו) **לילך** על ציון של קבר הגה"ק הרבי רבי אלימלך זצ"ל (שם).

(טז) **אכילה** בשבת קודש לכבוד השבת (כארות המים).

(טז) **להזהר** למעט בדיבור ולהרבות בשתיקה (אורחות צדיקים ושאר ספה"ק).

ע"ב מספר שמע ישראל.

ושמעתי שאחד הלך להג"ר חיים מבריסק זצ"ל וביקשו שיברך את בנו שיהא ירא שמים ותלמיד חכם, והשיב שתלמיד חכם תלוי בכמה ילמוד האב עם בנו, ויראת שמים תלוי בהבכיות של האם בשעת הדלקת הנרות.

להתייעץ עם חבר ביראת השם

תקנה גדולה ליראת שמים ודרכי התשובה, עשה לך רב וקנה לך חבר, ותדבר תמיד עם החבר ביראת שמים, והתייעץ תמיד עמו על תיקון מעשיך, והיאך תנצל מן החטא, ומכל דבר שיבא לידך, שנאמר (מלאכי פ"ג ט"ז) אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו, ואמרו באבות דר' נתן המדבק בעוברי עבירה אעפ"י שאינו עושה כמעשיהם מקבל פורענות כיוצא בהם, והמדבק לעושי מצוה אעפ"י

שאינו עושה כמעשיהם מקבל שכר כיוצא בהם. (רבינו יונה אגרת התשובה אות ל"ד).

עוד שם, דרך ישרה שיבור לו האדם ליראת שמים לקנות לו חבר אחד או שנים לדבר עמהם תמיד כדברי יראת שמים, ואם יחטא אחד מן החברים או יפשע במצוה מן המצוות, יוכיחנו חבירו ויזהיר זה את זה. (שם אות צ"ז). (ועיין בצעטיל קטן להרבי ר' אלימלך זי"ע מ"ש בענין זה).

ללחום נגד היצה"ר בערמומית

מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום כיראה [פירש"י, להערים בכל מיני ערמות ליראת בוראו] מענה רך משיב חימה, ומדבר שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם. (ברכות דף י"ז ע"א).

ויש לפרש "לעולם" יהא אדם ערום כיראה, עפ"י מ"ש החובות הלכות כי מלחמת היצר גדולה מכל המלחמות, כי בכל המלחמות אם נוצח את שונאו והכניעו, אזי הוא שקט ובטוח שלא יקום עוד ללחום נגדו, משא"כ מלחמת היצר אפי' אם ביקש תחבולות להכניעו וניצחו, אין היצר נכנע תחתיו אדרבה מתגבר ביותר, ולעומת זאת האדם נחלש ביותר, וכמאמרם ז"ל (סוכה נ"ב ע"א) כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, ולזה צריך תחבולות וערמומיות ללחום נגד יצר הרע להנצל מרשתו ולעמוד ביראתו.

וזה שאמר "לעולם" יהא אדם ערום כיראה וכפירש"י, כי לעולם צריך להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו. (מעין הברכות עץ יוסף).

וברך זה יש לפרש כמו כן הגמ' ברכות ה' ע"א, "לעולם" ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע וכו'. כי היצה"ר אינו נשקט ונכנע לעולם, ובכל עת צריך להרגיז היצר טוב על היצה"ר כדי להכניעו ולהחלישו ולהתגבר עליו, ודו"ק.

פרק ד'

החיוב לעיין ולהתבונן בקניית היראה והאהבה

מעטים הם האנשים אשר יקבעו עיון ולימוד על עניני שלימות העבודה, על האהבה, על היראה ועל הדביקות וכו'. ולא מפני שאין דברים אלו עיקריים אצלם, כי אם תשאל להם כל אחד

יאמר שזה העיקר הגדול וכו', אם כן איפוא איך לא יצטרך להוציא זמן על העיון הזה לדעת אמיתות הדברים ולדעת הדרך לקנותם ולקיימם וכו', מה נענה ליום תוכחה אם התרשלנו מן העיון הזה שהוא כל כך מוטל עלינו, שהוא עיקר מה ה' אלקינו שואל מעמנו, היתכן שיעמול שכלנו בחקירות וכו' בפלפולים אשר לא יצא לנו שום פרי מהם, ומה שחייבים אנו לבוראנו חובה רבה נעזבהו להרגל ונניחהו למצות אנשים מלומדה.

אם לא נסתכלנו ולא עייננו מה היא היראה האמיתית ומה ענפיה איך נקנה אותה וכו', הלא תשכח ותלך אעפ"י שידענו חובתה וכו', הוא מה שאמר שלמה (משלי ב', ד') אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ד', אינו אומר אז תבין פילוסופיא, אז תבין תכונה, אז תבין רפואה, אז תבין דינים, אז תבין הלכות, אלא אז תבין יראת ד', הרי לך שלהבין היראה צריך לבקש אותה ככסף ולחפש אותה כמטמונים. (מסילת ישרים בהקדמה).

היראה מבטלת שליטת היצה"ר

היצה"ר אינו חזק כלל, ובמעט יראה נתבטל כל הכח שלו, ועיקר שליטתו רק במה שמשכח מקודם היראה מלב האדם. (בית הלוי פרשת יתרו).

אם מקדימים התורה ליראה אין לתורה קיום

יראת ד' היא אוצרו, כתב בחובות הלכות והזהר שלא יהיו כל מעשיך ועניניך לאלקים כענין העוף, שאמר עליו הכתוב שיולדת הביצה ומחממת אותה על פני הארץ, ממיעוט שמירתה אותה עד שיפסידה שאר בעלי חיים וכו', וכמו כן אפי' עוסק בתורה ומצוות וגמילות חסדים צריך שמירה והיא היראה, כמו החיטין שצריכין לקב חומטין (עי' שבת ל' ע"א), ולולא השמירה אין קיום לתורה ולמצוות.

והנה בזהר כינו להיראה בשם "בת", והתורה קרויה "בן". ואפשר שזה רמזו בש"ס (כ"ב קמ"א ע"א) בת תחילה סימן יפה לבנים, עפ"י מה שאמרו באבות כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו', וזהו בת תחילה היינו היראה, סימן יפה לבנים דרכיא לכנהא [שהיראה מגדלת את הבנים שהיא התורה].

ובזה יבואר בשירת האזינו וירא ד' וינאץ מכעס בניו ובנותיו, היינו מה שמקדימין בן לבת, פירוש תורה ליראה, ויאמר אראה מה אחריתם כי דור תהפוכות המה שמהפכין הסדר, וע"י כך "בנים" לא אמוץ בם, פירוש גם התורה לא תתגדל ותתקיים בהם. (שב שמעתתא בהקדמתו).

וע"י בשו"ת תשב"ץ ח"א סי' קמ"ב-קמ"ו מי ראוי להיות בגדר ת"ח והלכותיו, ובסי' קמ"ו בתו"ד כתב וכן נמי אם מעשיו מקולקלים ואין בו יר"ש אינו ראוי לכבוד כדאמרינן במס' שבת ל"א ע"א והיה אמונת עתך חוסן וגו' אי איכא יר"ש אין אי לא לא, ושנינו באבות (פ"א מ"ו) לא המדרש עיקר אלא המעשה, ועוד שם כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו'. ואמרינן ביומא ע"ב ע"ב זכה נעשית לו זיר לא זכה זרה ממנו עיי"ש.

המוציא שם שמים לבטלה עובר על עשה של
את ד' אלקיך תירא

בספר המצוות הקצר: ובכלל היראה שלא להוציא שם שמים לבטלה, ומקורו מהרמב"ם בספר המצוות (מצוה ה') שהוכיח כן מגמרא סנהדרין דף נ"ו ע"א דנוקב שם השם הוא בעשה ואזהרתיה מאת ד' אלקיך תירא, עיי"ש.

ובתפארת ישראל על המשניות ס"פ ח' דברכות (בועז סק"ה) כתב להקשות על הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות שבועות (הלכה ט') שכתב דברכה לבטלה הוא איסור דאורייתא משום לא תשא את שם ד' אלקיך לשוא, דמנא ליה הא, דאין לומר דהרמב"ם למד זאת מדאמרינן בברכות (דף ל"ג ע"א) דעובר משום לא תשא, דא"כ למה צריכים אנו ללמוד מהכתוב את ד' אלקיך תירא איסור מוציא שם שמים לבטלה, והלא ק"ו הוא, ומה המברך ברכה שאינה צריכה עובר בלא תשא, (אעפ"י שהכרכה יש לה איזה משמעות) כל שכן המוציא שם שמים לבטלה בלא ברכה בוודאי עובר, אלא וודאי הילפותא דמסכת ברכות אינה אלא אסמכתא בעלמא, וברכה שאינה צריכה אינה אלא מדרבנן, עיי"ש בתפארת ישראל שהביא כן מכמה שיטות הראשונים התוספות והר"ן, והרא"ש דס"ל כן, ונשאר בצ"ע על הרמב"ם.

והמהר"ם שי"ק בחיבורו לתרי"ג מצוות (פ' עקב מצוה תל"ג) מיישב קושיא זו, עפ"י הידוע דשיטת הרמב"ם דספיקא דאורייתא מן התורה לקולא, והחוות דעת ביורה דעה סי' ק"י מחדש, דאף לדעת הרמב"ם דספיקא דאורייתא מן התורה לקולא, אין זה אלא במצוות לא תעשה, אבל במצוות עשה גם הרמב"ם מודה דכל זמן שיש ספק אם נתקיים העשה לא יצא, וההבדל ביניהם פשוט ומובן, דגבי ספק איסור אמרינן ספיקא לקולא, משום דכשאמרה תורה לא תאכל נבלה, אמרינן נבלה וודאי אסרה תורה ולא ספק נבלה, משא"כ לגבי מצוות עשה כשציותה תורה לקיים עשה, אמרינן דכיון שאמרה תורה עשה כך וכך, כל זמן שלא נתברר לו בוודאי שקיים העשה, אמרינן עשה וודאי אמרה תורה ולא עשה ספק, (וכ"כ במוצל מאש למהר"י אלפנדרי סי' י"ג).

ולחבי אף שפסק הרמב"ם דיש בהזכרת ברכה לבטלה לאו דלא תשא, מ"מ אי משום לאו דלא תשא הוה אמרינן דבספק ברכה לבטלה אין איסור, דבאיסור לאו אמרינן ספיקא דאורייתא לקולא, דלא תשא שם ד' אלקיך לשוא לא אסרה תורה אלא בוודאי לא תשא ולא בספק, להכי הוסיף הרמב"ם דמלבד הלאו דלא תשא ישנו עשה דאת ד' אלקיך תירא, דהוא איסור עשה, ובעשה אפי' ספק ש"ש לבטלה נמי אסור מדאורייתא, דתירא וודאי אמר קרא, וכל זמן שיש ספק שהוציא ש"ש קאי בספק שלא קיים עשה דאת ד' אלקיך תירא, והבן. וע"י שו"ת מהרש"ם סי' מ', וגליוני הש"ס נדרים ד' ע"ב, ושו"ת אחיעזר ח"ג סי' ל"ב.

וע"י מה שהבאנו בשדה צופים עמ"ס ר"ה דף י"ח ע"ב בענין כתיבת ב"ה על מכתבים ע"ש.

ודבר נפלא כתב הח"ס במס' ר"ה י"ח ע"ב שעשו יו"ט ג' בתשרי על שבטלו הגזירה שלא ילמדו תורה, הטעם שדוקא ג' בתשרי עיי"ש דבר נפלא הפלא ופלא.

גודל חשיבות המצוות ועוצם פגם העבירות

כ"י בעשות האדם המצוה הגשמית ונראה בעיניו שהוא דבר מועט, מכל מקום בעיני השי"ת הוא הרבה מאד, כי בעשית המצוה הגשמית מעורר שרשה הרוחני למעלה ורוחניותה למעלה אין לה

שיעור וקץ וכו', וכן בענין העבירות, והדמיון בזה העתקת השמש בארץ שיעור אמה נעתקת בגלגל מילין הרבה. (ראשית חכמה שם).

יראה ואהבה בקומו ממתו בבוקר

כתב החסיד רבינו יונה ז"ל וז"ל: אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם חיי עולם, בכל בוקר בהקיצו משנתו יזדעזע ויהיה נרתע ונפחד מאימת הבורא בזכרו חסדו אשר עשה לו ואמונתו אשר שמר לו כי החזיר לו נשמתו וכו'.

ובשומו הדברים האלה על לבו תבער אהבת הבורא בלבו, ואז לא יסוב על מטתו דרך עצל, אך במהירות וזריזות יקום מיד וכו'. (ספר היראה לרבינו יונה).

פרק ה'

מאמרי חז"ל בענין יראת ה'

שבת ל"א ע"א, אמר ריש לקיש מאי דכתיב (ישעי' ל"ג) והיה אמונת עתיך וגו', ואפ"ה אי יראת ה' היא אוצרו אין אי לא לא וכו', פירש"י היא אוצרו, עיקר חשוב בעיניו לאצור ולעשות סגולה לזכרון עיי"ש. ושם סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא (קהלת י"ב) מאי כי זה כל האדם, אר"א כל העולם כולו לא נברא אלא כשביל זה וכו'.

ובברכות ו' ע"ב א"ר חלבו א"ר הונא כל מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים וכו'. ושם ל"ג ע"ב א"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וכו'.

במסכת יומא ע"ב ע"ב, א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן מאי דכתיב (משלי י"ז) למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין, אוי לשונאיהם של ת"ח שעוסקין בתורה ואין בהם יראת שמים, מכריז ר' ינאי חבל על דלית לי' דרתא ותרעא לדרתי' עביד. (חבל על מי שאין לו בית דירה ועושה שער לדירה), שהתורה אינה אלא שער להכנס ליר"ש, מי שיש לו שער ואין לו דירה נמצא שיגיעת מלאכתו והוצאותיו הכל בחנם, כיון שאין לו דירה מה יועיל לו השער, אף זה שאין לו יראת שמים מה מועיל לימודו.

סוכה מ"ט ע"ב, א"ר חמא בר פפא כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים, שנאמר

(תהלים ק"ג) וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו. ועי' סוטה ל"א, תניא ר' מאיר אומר וכו' מה ירא אלקים האמור באברהם מאהבה וכו'.

אמר רבי חנינא משום רשב"י אין לו להקב"ה בבית גזזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר (ישעי' ל"ג) יראת ה' היא אוצרו (ברכות דף ל"ג ע"ב), (ופירש הגר"א ז"ל כי דרך המלך לעשות אוצר ממה שאין לו במדינתו, אבל מה שיש מצוי לו אינו נחשב אצלו לעשות ממנו אוצר, והקב"ה שברא הכל אינו נחשב אצלו לעשות לו אוצר כי הכל שלו, זולת היראה שאין לו ולזה אוצרו, וזשה"כ יראת ה' היא אוצרו).

גדול הנהגה מיגיע כפיו והוא יר"ש, יותר מיר"ש שאינו נהנה מיגיע כפיו

במסכת ברכות דף ח' ע"א וא"ר חייא בר אמי משמיה דעולא גדול הנהגה מיגיעו יותר מירא שמים, דאילו גבי ירא שמים כתיב (תהלים קי"ב) אשרי איש ירא את ה', ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב (שם קכ"ח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב, ולגבי ירא שמים לא כתיב ביה וטוב לך, עכ"ד הגמרא.

והכותב בעין יעקב כתב לכאר שלא נטעה לחשוב שכל אחד משני אלו הנזכרים במאמר זה הם חלוקים זה מזה לגמרי, וכמו שהירא שמים המושם בכף מאזנים אינו נהנה מיגיע כפו, כן הנהנה מיגיעו המושם בכף שניה אינו ירא שמים, אין הדבר כן, אלא האמת יורה דרכו כי כוונת המאמר ללמדנו שאם נראה שני אנשים, יראי ד' וחושבי שמו, ועם כל זה יש הבדל ביניהם, שאחד מהם דרכו להיות יושב ובטל ממלאכה ושש ושמח ביראתו להשי"ת, ואחד הוא ג"כ ירא שמים וזאת כוונתו הראשונה תמיד ליראה את ה', ועוד לו כוונה אחרת להתפרנס מיגיע כפיו, ואולי יאמר האומר כי משפט הבכורה למי שדבוק ביראתו יתברך לבד, ואינו חושש ליהנות מיגיעו שהכל כאין נגדו בערך יראתו ית"ש, ולבטל הדעת הנפסד הזה הודיענו ר' חייא שגדול הנהגה מיגיע כפיו, ר"ל שכוונתו ראשונה לירא את השי"ת, ולהיותו קיים ועומד ביראתו נהנה מיגיעו, הנה שכרו אתו גדול